

ЛОНГИТУДИНАЛНО ПРОУЧВАНЕ НА ХАРАКТЕРИСТИКИТЕ В РАЗВИТИЕТО НА СОЦИАЛНИЯ ИНТЕРЕС ПРИ ДЕЦА В ПРЕДУЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ

Ас. д-р Неделина Здравкова

Тракийски университет, Педагогически факултет,

България, Стара Загора 6010, ул. Армейска 9

nedelina_zdravkova@abv.bg

Abstract

Предучилищната възраст е сензитивен период в социалното развитие на човека и както твърди А. Адлер и за развитие на социалния интерес на детето. В настоящата статия са представени резултатите от емпирични изследвания на равнището на социалния интерес при деца в предучилищна възраст. На базата на получените резултати от изследването се констатира редица особености и различна динамика в развитието на социалния интерес по отношение на съставлящите го критерии. Общият извод от направеното проучване е, че повечето от участващите в изследването деца имат средно и високо равнище на социален интерес.

Ключови думи: социален интерес, предучилищна възраст, лонгитудинално

В теорията на индивидуалната психология концепцията за социалния интерес отразява убеждение на нейния създател А. Адлер, че хората са социални създания и ако искат дълбоко да разберат себе си, трябва да разглеждат своите отношения с другите хора и социално-културния контекст, в който живеят.

Изразът “социален интерес” означава “социално чувство”, “чувство за общност” или “чувство за солидарност”. То също така включва в себе си значение за членство в човешката съобщност, чувство за идентификация с човечеството и сходство с всички представители на човешките раси.

А. Адлер смята, че предпоставките за развитие на социалния интерес са вродени. Подобно на другите вродени склонности, социалният интерес не възниква автоматично, а изисква съзнателно развиване. Социалният интерес се развива в социалното обкръжение. Другите хора и преди всичко майката, а после и останалите членове на семейството, способстват за неговото развитие. Децата, които чувстват родителска отчужденост, обикновено преследват по-скоро достигане до лично превъзходство, отколкото превъзходство, основано на социалния интерес. (Адлер А. 2000)

Според А. Адлер изразяването на социалния интерес е удобен критерий за оценка на психичното здраве на индивида. Той го разглежда като “барометър за нормалността” – показател, който може да се използва при оценка на качеството на живот на човека. Нашият живот е ценен само в тази степен, в която ние способстваме за повишаване ценността на живота на другите хора. (Адлер, 1995)

А. Адлер описва няколко типа личности, като ползва за основни критерии на своята класификация социалния интерес и обществената активност: вземащ, управляващ, избягващ и обществено полезен.

В концепцията за стила на живот отсъства една възможна комбинация: висок социален интерес и ниска активност, тъй като на индивида, който има висок социален интерес, се налага да върши нещо, за да допринесе полза за другите хора. (Адлер, 1999)

А. Адлер твърди, че приспособяването е функция на социалния интерес. Той описва социалния интерес като оценъчно отношение, което „съвпада отчасти с това, което наричаме „идентификация“ или „емпатия“. Емпатията и разбирането са същности на социалното чувство, на хармония с вселената. (А. Adler, цит. по: Ansbacher, H. L. and Rowena, 1956:136 – 137).

А. Адлер описва социалния интерес също и като за „чувство за принадлежност“, което играе съществена роля в процеса на приспособяване. (А. Adler, цит. по: Ansbacher, H. L. and Rowena, 1956:138). Дж. Крендъл описва определени начини, посредством които социалният

интерес може да допринесе за приспособяването и за развитието на чувството за благополучие. В късните си трудове А. Адлер отделя значително внимание на начините, по които социалният интерес влияе на приспособяването.

Социалният интерес разкрива възможност пред индивида да се идентифицира, да сътрудничи с другите, като намалява враждебността, чувството на заплахата, ревността и вътрешноличностните конфликти. По този начин социалният интерес облекчава трудностите, свързани с тези проблеми, и намалява ненужния стрес. В този смисъл е очакван резултатът от това социалният интерес да повиши удовлетворението на индивида в различни аспекти от съвместния живот с другите. Би могло да се прогнозира, че той би помогнал за създаването на здравословно отношение към фрустрации, провали и загуби, които са неизбежни за всекиго.

Намаленият егоцентризъм би помогнал на индивида да поддържа по-добра перспектива и да предотврати личните проблеми и нещастия от преувеличаване на собственото си значение. Чувствата на подкрепа и принадлежност, които съпровождат интереса към другите, също са ценни в този смисъл. Социалният интерес помага да се противодейства на чувството, наречено „базова тревожност“, което възниква, когато човек се чувства сам и безпомощен в един потенциално враждебен свят. (по Стойкова, Ж. 2016)

Основните параметри, които се измерват при изследване на социалния интерес са: сътрудничество, солидарност, оказване на помощ, спазване на правилата, поемане на отговорност, емпатия, компромис, потребност от уважение и др.

Равнището на социалния интерес при децата може да бъде установено още в предучилищна възраст, с цел да се помогне на родителите и възпитателите успешно да продължат да влияят върху неговото развитие.

В Р България е създадена и апробирана Методиката за изследване на социалния интерес при деца от предучилищна възраст (3-7 години), която представлява батерия от игрови ситуации и процедури за установяване на степента на развитие на основните критерии на социалния интерес. (Стойкова, Ж. 2016). Критериите върху които е базирана цялата батерия от тестове са четири, а именно, отношение към другите (включващо „отношение към връстниците“ и „отношение към средата и членовете на семейството“); социо-комуникативни умения и общуване с другите; сътрудничество и помощ. В хода на апробацията на Методиката е проведено и първото по рода си у нас изследване на социалния интерес при деца от предучилищна възраст, посещаващи детска градина. (Стойкова, Ж. 2016)

На базата на получените първи резултати в изследването на социалния интерес при деца в предучилищна възраст у нас от Ж. Стойкова, е организирано подобно проучване при деца отглеждани в семейна среда, а също така за първи път е апробирана тази Методика и при деца, лишени от родителски грижи и отглеждани в социална институция. Една от целите на това изследване е насочена към сравнение на равнището на социален интерес при двете извадки деца, с намерението да се направят изводи за влиянието на обкръжаващите фактори – семейството и институцията – върху равнището на развитие на социалния интерес. Резултатите от това проучване потвърдиха очакванията, че организацията, условията на живот и начинът на взаимодействие влияят върху развитието на социалния интерес и повишават неговото равнище при деца, отглеждани в семейна среда. Установи се, че има различия в равнището на развитие на социален интерес и формите на неговите проявления при деца, отглеждани в семейна среда и в социална институция.

Анализите от направеното изследване при децата в предучилищна възраст през 2015, 2016 и 2017 година, показват, че социалният интерес у тях е в процес на развитие и върху него влияят семейната среда и приоритетно майчината фигура. В същото време особеностите на това развитие в много случаи разкриха липсата на истинско сътрудничество, липсата на умения за работа в екип, за сметка на постигане на целта на всяка цена и в духа на конкурентното поведение и съперничеството. (Здравкова, Н. 2023)

Актуалното изследване на социалния интерес при деца в предучилищна възраст и проведено през 2023 година. То се извършва с помощта на инструментариум, създаден специално за целите на изследването. Това е Въпросник, съдържащ 28 въпроса, като на всеки един може да се отговори по 3 начина: никога, понякога, винаги. Той е предоставен на педагозите и последните на базата на своите продължителни педагогически наблюдения отговарят на въпросите, като по този начин оценят развитието на социалния интерес у своите възпитаници. Въпросите са ориентирани към 4-те критерия на социалния интерес, описани по-горе. Изследването е проведено в няколко масови детски градини в Старозагорска област. За да се запази конфиденциалността на получените данни, чиято цел е изцяло научно-изследователска, няма да бъдат оповестени пълните наименования на детските заведения. Всички конкретни данни се съхраняват в съответствие с тайната на психологическите изследвания.

Резултати

В резултат на използването на Въпросника, оценяващ социалния интерес на децата, се получава скала с ширина от 0 до 56 пункта. Благодарение на използването на статистическите възможности на средноаритметичната величина = 44,64 и средноквадратичното отклонение = 9,58 се получават следните нейни качествени характеристики: ниско равнище на социален интерес от 0 до 36 пункта; средно равнище на социален интерес от 37 до 54 пункта; високо равнище на социален интерес от 55 до 56 пункта.

На базата на тези норми може да се определи броят деца, които попадат във всяко едно от посочените равнища. Ниско равнище на социален интерес имат 10 деца, средно равнище – 54 деца, високо равнище – 6 деца. Това разпределение показва, че по отношение на формиране на общия психически феномен „социален интерес“ по-голямата част от децата 77% показват средно ниво, една малка част 8,5 % демонстрират висок социален интерес и една също не-голяма част 14,5% – нисък социален интерес.

Графика 1. *Разпределение на резултатите на децата по равнищата на социалния интерес*

Доколкото обаче социалният интерес не е еднородна структура, а представлява комплекс от характеристики и качества, е направен критериален анализ.

Първият критерий е „отношението към другите (възрастници, среда, членове на семейството), отговорност и спазване на правилата“ и резултатите, получени по него също са подложени на горепосочените статистически процедури. Определена е ширината на скалата, която съдържа от 0 до 24 пункта.

Чрез използването на статистическите възможности на средноаритметичната величина = 18,54 и средноквадратичното отклонение = 4,13 се получават следните качествени равнища: ниско равнище на първия критерий от 0 до 13 пункта; средно равнище на първия критерий на социалния интерес от 14 до 22 пункта; високо равнище на първия критерий на социалния интерес от 23 до 24 пункта.

На базата на тези норми може да се определи броят деца, които попадат във всяко едно от посочените равнища. Ниско равнище по първия критерий „отношението към другите (връстници, среда, членове на семейството), отговорност и спазване на правилата“ имат 7 деца, средно равнище – 55 деца, високо равнище – 8 деца. Това разпределение показва, че по отношение на формиране на първия критерий на социалния интерес по-голямата част от децата 78% показват средно ниво, една малка част 11,4% демонстрират високо равнище и една също не-голяма част 10,6% – ниско равнище на отговорност и спазване на правилата

Графика 2. *Разпределение на резултатите на децата по първия критерий на социалния интерес*

Вторият критерий е „Социо-комуникативни умения и общуване.“ Резултатите, получени по него също са обработени със статистически модел и е получена ширина на скалата от 0 до 14 пункта. Чрез използването на статистическите възможности на средноаритметичната величина = 11,07 и средноквадратичното отклонение = 3,06 се получават следните качествени равнища: ниско равнище на втория критерий „Социо-комуникативни умения и общуване“ на социалния интерес от 0 до 8 пункта; средно равнище на втория критерий на социалния интерес от 9 до 13 пункта; високо равнище на втория критерий на социалния интерес – 14 пункта.

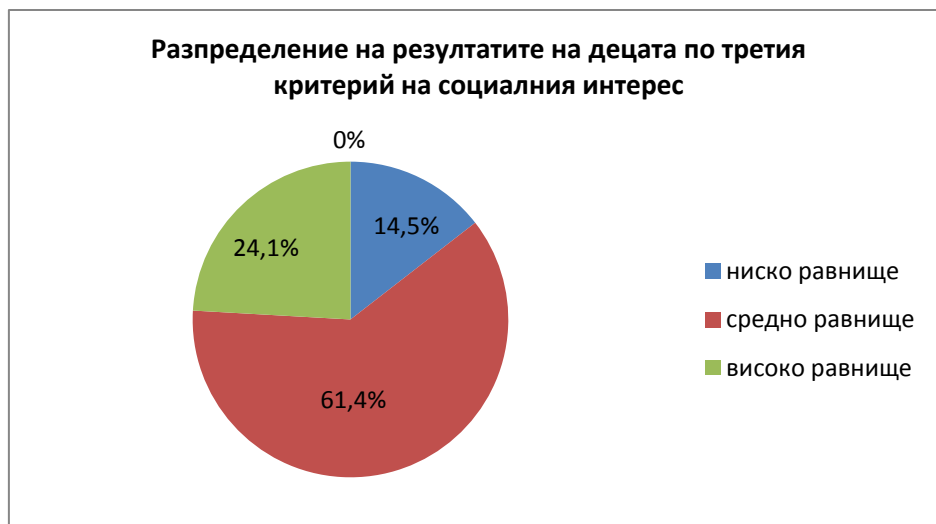
В съответствие с тези норми може да се определи броят деца, които попадат във всяко едно от посочените равнища. Ниско равнище по втория критерий „Социо-комуникативни умения и общуване“ имат 8 деца, средно равнище – 43 деца, високо равнище -19 деца. Това разпределение показва, че по отношение на формиране на втория критерий на социалния интерес по-голямата част от децата 61,4% показват средно равнище, една значителна част 27,2% демонстрират високо равнище и една не-голяма част 11,4% – ниско равнище по този критерий.

Графика 3. *Разпределение на резултатите на децата по втория критерий на социалния интерес*

Третият критерий е „Сътрудничество“. Приложеният статистически модел и процедури дава възможност да се определи ширина на скалата, която съдържа от 0 до 10 пункта. При стойности на средноаритметичната величина = 8,24 и средноквадратичното отклонение = 1,68 се получават следните качествени равнища: ниско равнище на третия критерий „Сътрудничество“ на социалния интерес от 0 до 6 пункта; средно равнище на третия критерий на социалния интерес от 7 до 9 пункта; високо равнище на третия критерий на социалния интерес – 10 пункта.

Съобразно тези норми е определен броят деца, които попадат във всяко едно от посочените равнища. Ниско равнище по третия критерий „Сътрудничество“, имат 10 деца, средно равнище – 43 деца, високо равнище – 17 деца. Това разпределение показва, че по отношение на формиране на третия критерий на социалния интерес, по-голямата част от децата 61,4% показват средно ниво, една част 24,1% демонстрират високо равнище и една също не-голяма част 14,5% – нисък социален интерес.

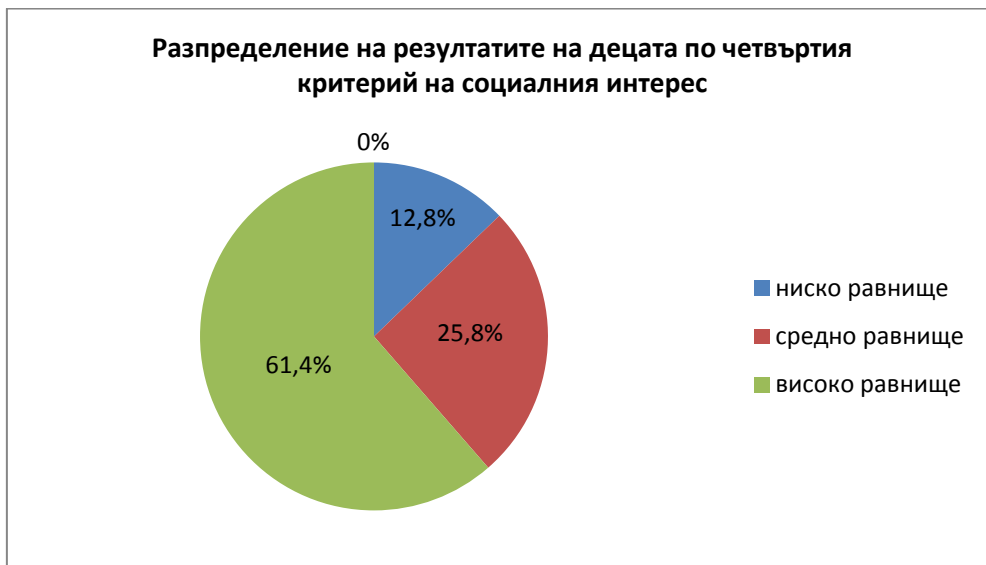

Графика 4. *Разпределение на резултатите на децата по третия критерий на социалния интерес*

Четвъртият критерий е „Оказване на помощ“. И в този случай е определена ширината на скалата от 0 до 8 пункта, чрез използването на статистическите възможности на средноаритметичната величина = 6,83 и средноквадратичното отклонение = 1,87. В резултат

на прилагане и използване на статистическия модел на свойствата на средноаритметичната величина се получават следните качествени равнища: ниско равнище на четвъртия критерий „Оказване на помощ“ на социалния интерес от 0 до 4 пункта; средно равнище на четвъртия критерий на социалния интерес от 5 до 7 пункта; високо равнище на четвъртия критерий на социалния интерес – 8.

На базата на тези норми е определен броят деца, които попадат във всяко едно от посочените равнища. Ниско равнище по четвъртия критерий „Оказване на помощ“ имат 9 деца, средно равнище – 18 деца, високо равнище – 43 деца. Това разпределение показва, че по отношение на формиране четвъртия критерий на социалния интерес по-голямата част от децата 61,4% показват високо равнище, една малка част 12,8 % демонстрират ниско равнище и една също не-малка част 25,8% – средно равнище по този четвърти критерий на социален интерес. (виж. Графика 5)

Графика 5. *Разпределение на резултатите на децата по четвъртия критерий на социалния интерес*

Интерпретация на резултатите

При отчитане на общия показател на социалния интерес е констатирано, че децата, които демонстрират нисък социален интерес са приблизително два пъти повече от тези, които демонстрират висок социален интерес. Най- значителен е дялът на тези деца , които показват средно равнище на социален интерес – 77%.

Интересен е фактът, че броят на децата, които демонстрират ниско и високо равнище по първия критерий на социалния интерес „отношението към другите (връстници, среда, членове на семейството), отговорност и спазване на правилата“ е приблизително еднакъв, съответно 11,4% и 10,6%, като най-голям е дялът на децата, които имат средно равнище на социален интерес – 78%.

Децата, които демонстрират високо равнище по вторият критерий на социален интерес „Социо-комуникативни умения и общуване“ са повече от една трета спрямо общия брой изследвани деца - 27,2%.

Децата, които показват висок социален интерес по третия критерий „Сътрудничество“ са приблизително една четвърт от общия брой деца – 24,1%.

Децата, които демонстрират високо равнище по четвъртия критерий на социалния интерес „Оказване на помощ“ са най- голямата част от извадката – 61,4%.

Общият извод от направеното проучване е, че повечето от участващите в изследването деца имат средно и високо равнище на социален интерес. На базата на получените резултати се констатира редица особености и различна динамика в развитието на социалния интерес по отношение на съставлящите го критерии.

Литература

1. Адлер, А., Възпитание на децата. София: Здраве и щастие. 2000
2. Адлер, А., Индивидуална психология – практика и теория. Част I. София: Здраве и щастие, 1995
3. Адлер, А., Човекознание (превод от немски). София: Здраве и щастие. 1999
4. Здравкова Н. Социален интерес и възпитателна среда. Изд. Кота, 2023
5. Стойкова Ж. Възрастово развитие и еволюция на социалния интерес. Изд. Съюз на учените Стара-Загора, 2016
6. Стойкова Ж. Психологическо консултиране- теории, модели, практики. Изд. Медиа системи, 2011
7. Ansbacher, H. L. & Ansbacher, R. R., (1956), (Eds) The Individual Psychology of Alfred Adler. New York: Basic Books.